

№ 1. – С. 20–27.

14. Ozoliņa Ž. European Security and Defense Policy: The Latvian Perspective // New Security Issues in Northern Europe: The Nordic and Baltic States and the ESDP / ed. by C. Archer. – N. Y., 2008. – P. 115–138.
15. Latvijas Republikas Saeima. Par Ziemeļatlantijas līgumu (2.lasījums. Steidzams). 26.02.2004. – [Електронний ресурс]: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_040226/Balsoj/013.htm
16. Sapronas R. BALTBAT and Development of Baltic Defense Forces // Baltic Defense Review. – 1999. – № 2. – P. 55–70.
17. Российские эксперты: страны Балтии приблизят экономику России к европейской. 16.05.2003. – [Електронний ресурс]: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/rossijskie-eksperty-strany-baltii-priblizyat-ekonomiku-rossii-k-evropejskoj.d?id=5419154>
18. Parliamentary Assembly of the Council of Europe. Opinion No. 183 (1995) on the Application by Latvia for Membership of the Council of Europe. Text adopted by the Assembly on January 31, 1995. – [Електронний ресурс]: <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA95/Eopi183.htm>
19. Lūk, tā izskatās pieminēklis Bauskas aizstāvjiem pret otrreizējo padomju okupāciju. 18.09.2012. – [Електронний ресурс]: <http://www.delfi.lv/aculiecinieks/news/novados/luk-ta-izskatas-pieminekli-bauskas-aizstavjiem-pret-otreisejo-padomjuokupaciju.d?id=42678042>
20. 56% латвийцев хотят сохранения суверенитета, а не более тесной интеграции в ЕС и НАТО. 15.04.2012. – [Електронний ресурс]: <http://rus.delfi.lv/news/daily/latvia/56-latvijcev-hotyat-sohraneniya-suvereniteta-a-ne-bolee-tesnoj-integracii-v-es-i-nato.d?id=42283262#ixzz3L1noH5ww>

УДК 323 (478.9)

Добровольська А.Б.

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА
МОЛДОВИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЇЇ
ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ:
РЕЗУЛЬТАТИ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 2019 р.**

У статті проаналізовано результати парламентських виборів в Республіці Молдова, які відбулися 24 лютого 2019 року. Показано, що формування уряду, яке вимагало об'єднання декількох політичних сил, проходило в обстановці політичних криз і конфліктів. Обґрунтовано, що створення коаліції на основі політичних сил з діаметрально протилежними доктринами і геополітичними уподобаннями водночас стало як інструментом демократичної консолідації суспільства Молдови, так і чинником невизначеності у формуванні її зовнішньої політики. Констатовано, що перші три місяці

роботи парламенту Республіки Молдова 10-го скликання засвідчили, що намагання нового керівництва Молдови проводити зважену зовнішню політику, розвиваючи прагматичні партнерські зв'язки як зі Сходом, так і з Заходом, нашітовхуються на невирішені досі проблеми пошуку спільних підходів у питаннях про необхідність дотримання всіх політичних і економічних угод, підписаних РМ, включаючи угоди про асоціацію з ЄС і про співпрацю в рамках СНД. Визначено, що створення коаліції на основі партій з різними ідеологічними платформами ламає тенденцію жорсткого політичного протистояння, сприяє консолідації правого та лівого електорального поля, закладає основи демократичної трансформації владних інституцій Молдови.

Ключові слова: Молдова, парламентські вибори, політичні партії, формування уряду, зовнішня політика, демократична консолідація.

Добровольская А.Б. Трансформация общественно-политической среды Молдовы как фактор формирования его внешнеполитического курса: результаты парламентских выборов 2019 г.

В статье проанализированы результаты парламентских выборов в Республике Молдова, состоявшихся 24 февраля 2019 года. Показано, что формирование правительства, требовавшее объединения нескольких политических сил, протекало в обстановке политических кризисов и конфликтов. Обосновано, что создание коалиции на основе политических сил с диаметрально противоположными доктринами и геополитическими предпочтениями одновременно стало как инструментом демократической консолидации общества Молдовы, так и фактором неопределенности в формировании ее внешней политики. Констатировано, что первые три месяца работы парламента Республики Молдова 10-го созыва показали, что попытки нового руководства Молдовы проводить взвешенную внешнюю политику, развивая прагматичные партнерские связи как с Востоком, так и с Западом, наталкиваются на нерешенные до сих пор проблемы поиска общих подходов в вопросах о необходимости соблюдения всех политических и экономических соглашений, подписанных РМ, включая соглашения об ассоциации с ЕС и о сотрудничестве в рамках СНГ. Определено, что создание коалиции на основе партий с разными идеологическими платформами ломает тенденцию жесткого политического противостояния, способствует консолидации правого и левого электорального поля, закладывает основы демократической трансформации властных институтов Молдовы.

Ключевые слова: Молдова, парламентские выборы, политические партии, формирование правительства, внешняя политика, демократическая консолидация.

Dobrovolskaya A.B. The transformation of the socio-political environment of Moldova as a factor in the formation of its foreign policy: the results of the 2019 parliamentary elections

The article analyzes the results of the parliamentary elections in the Republic of Moldova held on February 24, 2019. It is shown that the formation of the government required the unification of several political forces and proceeded in an environment of political crises and

conflicts. It is proved that the creation of a coalition, based on political forces with diametrically opposed doctrines and geopolitical preferences, has become an instrument of democratic consolidation of the society of Moldova. At the same time, it has become a factor of uncertainty in the formation of the country's foreign policy. It was stated that the first three months of the work of the parliament of the Republic of Moldova of the 10th convocation showed that the attempts of the new leadership of Moldova to pursue a balanced foreign policy, developing pragmatic partnerships with both the East and the West, stumbled upon to the unresolved problems of finding common approaches on the need to comply with all political and economic agreements signed by the Republic of Moldova, including Association agreements with the EU and CIS cooperation. It was determined that the creation of a coalition based on parties with different ideological platforms breaks the trend of tough political confrontation, helps consolidate the right and left electoral fields and lays the foundation for the democratic transformation of power institutions in Moldova.

Keywords: Moldova, parliamentary elections, political parties, government formation, foreign policy, democratic consolidation.

Для країн пострадянського простору останні двадцять п'ять років стали періодом істотної політичної й економічної трансформації. Політичний транзит, який здійснювали нові незалежні держави, передбачав переведення форми правління й державного устрою радянського періоду в нову якість. Основний зміст трансформаційних процесів, що відбувалися на пострадянському просторі, містив у собі перетворення тоталітарно-авторитарної системи з усіма її інститутами, структурами й відносинами в систему іншого типу з демократичними атрибутами.

Практика реформ політичних систем у країнах перехідної демократії передбачала різноманітні підходи до вирішення схожих інституційних проблем посткомуністичного розвитку, включаючи такі, як зміна політичного режиму, трансформація партійних систем, реформа інститутів публічної влади, поглиблення ідейно-політичного дискурсу, зміна принципів і методів взаємодії інститутів громадянського суспільства й держави та інше. Становлення громадянського суспільства, формування правової держави диктувала необхідність створення в нових незалежних країнах ефективної партійної системи, оскільки партії спроможні найкраще структурувати електоральні переваги громадян, представляти різні соціальні інтереси, визначати політичний курс і створювати інституційні можливості для відбору і співпраці еліт. В цілому розвиток політичної системи, в тому числі ствердження партійного плюралізму, став одним з ключових чинників модернізаційного розвитку держав пострадянського простору.

Специфіка переходу від тоталітарного або авторитарного суспільства до демократичних форм правління обумовила необхідність поглибленого осмислення базових кластерів сучасної демократичної державності. Одним з основних механізмів легітимації влади, артикуляції і агрегації інтересів суспільних груп, вирішення соціальних протиріч практика побудови демократичних систем визнає інститут конкурентних виборів. Проголосивши вільні вибори разом з референдумом вищим безпосереднім проявом влади народу, нові незалежні держави пострадянського простору звели їх у ранг необхідної умови існування і функціонування механізму демократії в суспільстві.

Альтернативні політики, які виникають у результаті змагальних виборів, теоретики називають однією з основ і одночасно інституційним показником сучасної демократії (Р. Даль) [1]. За виразом А. Пшеворського, демократія проявляє себе як «система, при якій партії програють вибори» [2, с.28]. Досліджуючи практику демократичних транзитів А. Мельвіль визнає, що «стабільна і консолідована демократія має не тільки інституційну базу; крім процедур, вона повинна спиратися на певний структурний фундамент, на соціально-економічну систему, яка її підкріплює, та вкорінені в суспільстві норми і цінності демократичного громадянства, тобто особливого роду «соціальний капітал» [3, с.130].

Актуальність дослідження результатів електоральної діяльності політичних партій в державах молодих демократій підвищують як значна динаміка розвитку тут виборчих відносин, так і періодичні зміни виборчої і партійної систем, що в певній мірі властиво всім країнам пострадянського простору. Досліджуючи специфіку трансформацій нових незалежних держав, на підставі такого індикатора демократії, як регулярна зміна правлячих кіл, яка відбувається в результаті виборів, Д. Фурман поділив пострадянський простір на три групи [4, с.234]. До першої, за рівнем демократизації суспільства, ним були віднесені країни Балтії та (при певних застереженнях) Молдова, де протягом усієї пострадянської доби в результаті регулярних електоральних циклів відбувалася ротація керівництва країни.

Політичний контекст партбудівництва в Республіці Молдова сприяв формуванню партій як значущих суб'єктів політичних відносин. За рівнем політичного плюралізму та конкуренції, реальної включеності партій у прийняття політичних рішень Молдова випереджає більшість країн пострадянського простору, хоча й помітно поступається своїм західним

сусідам за ступенем зрілості партійної системи. Відмінною рисою політичної системи Республіки Молдова стала наявність реального конкурентного середовища та формальних норм і принципів демократії: опозиційні політичні партії, регулярні вибори на демократичній основі, а також незалежне громадянське суспільство, яке, однак, поки не може забезпечити суттєвого впливу громадян на ухвалювані владою рішення.

Відповідно до чинного законодавства, впродовж майже всього незалежного існування Молдови її парламент обирався за партійними списками (закон 1993 р.). 20 липня 2017 р. молдавський парламент ухвалив перехід на змішану систему виборів, за якою 50 депутатів обиралися за партійними списками і 51 – в одномандатних округах. Щоб потрапити в парламент, партіям необхідно було набрати не менше 6% голосів, а блокам – не менше 8%. В одномандатних округах перемагав кандидат, який набрав голосів більше, ніж інші, за один тур.

У виборах, що відбулися 24 лютого 2019 р., за 101 місце в парламенті змагалися 14 партій і 1 блок, а також 320 депутатів-одномандатників. За їх результатами у парламент Молдови 10-го скликання увійшли: Партія соціалістів з 35 мандатами (18 місць за партійними списками і 17 в одномандатних округах; 31,35% здобутих за партійними списками голосів); Демократична партія – 30 мандатів (відповідно, 13 і 17 місць; 23,62% голосів); виборчий блок ACUM – 26 (14 і 12 місць; 26,84% голосів); партія «ШОР» – 7 мандатів (5 і 2 місця; 8,32% голосів); 3 місця отримали незалежні кандидати [5].

У результаті виборів владна Демократична партія Молдови, яку на той час очолював В. Плахотнюк (7 вересня 2019 р. на посаду голови партії було обрано П. Філіпа – прем'єр-міністра попереднього уряду), здобула 30 депутатських мандатів (отримавши найменшу з трійки лідерів, які потрапили в парламент, кількість голосів за партійними списками – 23,62%).

ДПМ позиціонує себе як соціал-демократична (соціал-демократія, соціал-лібералізм, пряма демократія) партія євроатлантичної спрямованості. Лідера Демократичної партії – В. Плахотнюка, статки якого прирівнюються до олігархічних, вважали людиною, яка впливає на ситуацію в Молдові не тільки через те, що його партія очолювала уряд, а й через спроможність визначати рішення основних інституцій в країні. Вважається, що Демократичній партії Молдови були підпорядковані уряд, парламент, правоохоронні установи тощо. Прокуратура, поліція, антикорупційне бюро,

судова система включно із Верховним та Конституційним судом – усі ці інституції контролювалися ставлениками ДПМ. Як зазначають молдовські експерти, навіть місцева влада – 90% мерів є членами Демпартії, хоча на момент обрання більшість із них були позапартійними або йшли на вибори від інших партій [6]. Вважається, що ДПМ неформально контролювала ще 10 мандатів – трьох «незалежних» і сім депутатів популістської партії «ШОР» (політична платформа – лівий соціал-лібералізм), яка отримала незначну, але достатню для входження в парламент, підтримку виборців.

Впродовж останніх каденцій ДПМ не мала достатньої для формування сталої парламентської більшості електоральної підтримки. Так на виборах 2014 р. партія Плахотнюка отримала лише 15,8% голосів, однак після обрання парламенту депутати з інших фракцій почали масово переходити до ДПМ. Хоча у Демпартії наполягали, що така ротація була пов'язана з тим, що їхня політична платформа виявилася більш переконливою, аналітики припускають, що працював підкуп та шантаж кримінальними справами [7]. Прихильність до Демократичної партії у той час стала проявлятися і у політиків на місцевому рівні: після місцевих виборів ДПМ отримала 250 із 900 мерів та керівників сіл, нині їх уже понад 700.

Декларативно проєвропейська і антиросійська, Демократична партія протягом останньої парламентської каденції успішно доводила, що вона – єдина сила, яка здатна зупинити Путіна у Молдові, завдяки чому користувалася підтримкою західних політиків. В США декілька років поспіль закривали очі на усі вади молдовської політики, підтримуючи лідерів Демпартії. Однак згодом, з огляду на широке застосування з боку ДПМ інструментів, що суперечать демократичним практикам, у неї виникли значні проблеми у відносинах з ЄС. Участь Демократичної партії у корупційних скандалах, а також застосування авторитарних методів впливу на опозицію призвели до того, що у 2018 р. (після скасування результатів виборів мера Кишинєва, на яких переміг опозиціонер) Єврокомісія зупинила виділення Кишинєву 100 млн. євро допомоги, а Європарламент пригрозив ініціювати персональні санкції [8].

Зміна виборчої системи з партійної на змішану, яку ініціювала ДПМ, дещо підвищила її шанси на виборах 2019 р. Демократична партія, активно застосовуючи адмінресурс, здобула 30 (13 за партійними списками і 17 в одномандатних округах) депутатських крісел (на виборах 2014 р. – 19); із прибічниками – 40, однак цих місць не вистачило для створення більшості.

Формальним переможцем парламентських перегонів виявилася Партія соціалістів Республіки Молдова, яку раніше очолював чинний президент Молдови І. Додон (з грудня 2016 р. головою партії є экс-прем'єр-міністр Республіки Молдова (2008–2009) З. Гречаний) – вона отримала 35 депутатських мандатів.

Основною ідеологією ПСРМ є соціалізм, лівий націоналізм і євразійська орієнтація. Хоча проросійська спрямованість соціалістів не є абсолютною, їх симпатії до Кремля більш ніж очевидні – Партію соціалістів РМ позиціонують як офіційного партнера путінської «Єдиної Росії». Фактичним лідером ПСРМ залишається президент Молдови І. Додон – найбільш лояльний Путіну президент на пострадянському просторі.

Для чинного президента наявність парламентської сили, яка просуває заявлений ним курс в умовах відсутності інших юридичних важелів впливу на реальну політику держави, стала життєво необхідною умовою, оскільки впродовж останньої каденції ДПМ, в парламенті 9-го скликання, підконтрольний В. Плахотнюку Конституційний суд вилучив у президента Молдови більшість його повноважень (у результаті серії ініційованих Демпартією законодавчих поправок владні ресурси перерозподілились на користь уряду). На початок 2019 р. І. Додон не міг ветувати закони, розпускати парламент, блокувати призначення уряду і т.п. [9]. Відповідно можливість утворити парламентську більшість мала стати тим чинником, який би дозволив посилити вплив президента на ситуацію в країні.

Найменшу кількість депутатських мандатів з трійки лідерів, які потрапили в парламент, отримав утворений двома партіями соціально-ліберальної спрямованості, опозиційний до владної партії В. Плахотнюка, блок АСУМ на чолі з колишнім міністром освіти М. Санду.

Блок АСУМ, назва якого перекладається як «зараз» – правоцентристське політичне утворення, що просуває доктрину соціального лібералізму, ратує за демократичні цінності та повну інтеграцію Республіки Молдова в ЄС. У 2019 році М. Санду (партія «Дія та солідарність») та її соратник – лідер антикорупційних протестів А. Нестасе (партія «Платформа Гідність і правда») уперше йшли на вибори єдиним блоком з гаслами проєвропейських реформ та деолігархізації і перемогли, здобувши 26 депутатських мандатів.

Зважаючи на те, що у результаті виборів 2019 р. жодна з політичних сил не змогла отримати вирішальної більшості голосів, достатньої для

формування уряду, новообраний парламент виявився неієздатним. Відповідно, наступним необхідним кроком стало формування коаліції.

Лівій та правій опозиційним силам, якими є ПСРМ і АСУМ, вкрай складно було знайти спільну платформу, яка б дозволила утворити більшість. Оскільки на адресу партії В. Плахотнюка лунали звинувачення в корупції, зловживаннях, політичному тиску і т.і., вона була небажаним партнером як для АСУМ, так і для соціалістів. Неспроможність новообраного парламенту сформувати коаліцію призвела до виникнення урядової кризи та актуалізації питання про проведення дострокових виборів, наслідком яких, вірогідно, став би схожий результат – три політичні сили, жодна з яких не матиме одноосібної більшості.

Шанси створити коаліцію з'явилися після тривалих коаліційних перемовин, лише на початку червня 2019 р. Напередодні закінчення строку, відведеного чинним законодавством на формування уряду (за Конституцією РМ – три місяці після оголошення результатів парламентських виборів), до Молдови з Брюсселя прибув єврокомісар Й. Хан, з Москви – віце-прем'єр Д. Козак, з Вашингтона – керівник бюро з питань Східної Європи Госдепартаменту Б. Фреден [10]. Після втручання зовнішніх сил, виник проект коаліції двох опозиційних до ДПМ політутворень – проросійської лівої ПСРМ і прозахідного правого блоку АСУМ. Ідея полягала в тому, щоб створити технічну, тимчасову коаліцію, яка мала б на меті – «деолігархізацію» Молдови і позбавлення Плахотнюка впливу на судову і правоохоронну системи.

Для Партії соціалістів створення такої коаліції – досить ризикований крок, оскільки частину її електорату, більшість якого пов'язує себе з радянською (комуністичною) ідентичністю, може розчарувати союз з політичною силою прозахідної спрямованості.

Заради створення коаліції Соцпартія погодилася віддати блоку АСУМ посаду прем'єра та міністрів, які займаються питаннями соціальної та економічної політики. Однак праві партії наполягли на тому, щоб виключно вони відповідали за виконавчу владу в країні. Затвердження складу Кабміну і церемонія приведення його до присяги пройшли 8 червня 2019 р. Уряд Молдови очолила лідер АСУМ – М. Санду, кандидатуру якої запропонував І. Додон. Перед цим депутати молдовського парламенту обрали спікером голову Партії соціалістів Республіки Молдова – З. Гречаний, а також трьох віце-спікерів, постійне бюро парламенту й склади профільних комісій.

Оскільки у ході розподілу повноважень посади прем'єр-міністра, одного з віце-прем'єрів, міністра внутрішніх справ і міністра закордонних справ відійшли партіям, які позиціонують себе як проєвропейські, ці призначення можуть стати джерелом трансформації декларованого чинним президентом Молдови євразійсько-орієнтованого зовнішньополітичного курсу.

Проєвропейські погляди новообраного прем'єр-міністра сумнівів не викликали. Прихильність до західних чинників розвитку М. Санду демонструвала з початку своєї політичної кар'єри, пропагуючи демократичні цінності та підтримуючи євроінтеграційні ініціативи, спочатку – як член Ліберально-Демократичної партії (з 2012), потім – як засновник і голова власного політичного проекту – партії «Дія і солідарність» – PAS (2015). М. Санду бачить майбутнє Молдови у продовженні зближення з Європою, що на її думку є надійним шляхом як до соціального, економічного та політичного процвітання, так і до згуртованості суспільства.

Віце-прем'єром і міністром внутрішніх справ нового уряду став А. Нестасе – юрист, громадський діяч і політик, член-засновник і лідер платформи «Гідність і правда», метою якої є боротьба з корупцією, усунення шахраїв від влади і збереження європейського вектору Республіки Молдова. У 2017 р. партії Нестасе і Санду об'єдналися для участі в майбутніх парламентських виборах. На відміну від чіткої позиції Санду, її партнер по коаліції демонструє здатність до компромісів. Оглядачі досить неоднозначно сприйняли взаємодію А. Нестасе, у 2016 р. (під час протестів проти Демократичної партії) з одіозним лідером «Нашої партії» Р. Усатим, який надбав свої статки на бізнесі в Росії, так і його голосування у 2019 р. за повернення в ПАРЄ Росії [11; 12].

Міністр закордонних справ і європейської інтеграції Н. Попеску – спеціаліст по зв'язках з Росією, країнам Східного партнерства та питанням кібербезпеки. Попеску має досвід роботи в молдавському держапараті: він займав посади радника з питань зовнішньої політики і європейської інтеграції спочатку у прем'єр-міністра В. Філата (2010), а потім у прем'єра Ю. Лянке (2012–2013).

Соціалісти в новообраному уряді дістали лише дві керівні посади: очільника Міністерства оборони та віце-прем'єра по реінтеграції.

Посаду віце-прем'єра по реінтеграції, відповідального за Придністров'я, віддали прибічнику євразійського вектору, в минулому члену

ПКРМ В. Шова. У 2002–2009 рр. Шова був головним переговорником при врегулюванні Придністровського конфлікту, а в останні роки займав посаду радника президента І. Додона з реінтеграції.

Міністерство оборони також очолив радник президента Молдови – П. Войку. З 1995 р. Войку обіймав різні посади в інспектораті поліції і Національному центрі профілактики і боротьби з корупцією [13].

Призначення у силовий сектор людей з оточення президента посилили його спроможність впливати на ситуацію в країні, зміцнивши повноваження реальними можливостями.

Союз правих та лівих сил РМ мав на меті створення технічного уряду, який би очистив владу від ставлеників ДПМ, змінив виборчу систему на пропорційну, а далі – саморозпустився та провів нові вибори. Відповідно одним із перших рішень парламент ухвалив політичну декларацію (8 червня 2019 р.), у якій визнав існуючі на той час інститути влади, включно із Конституційним судом, неправомочними. Зміцнюючи ефективність виборчої системи, Парламент Молдови 15 серпня прийняв законопроект про повернення до пропорційної системи виборів до парламенту та зниження виборчого бар'єру для партій з 6% до 5% і з 8% до 6% для виборчих блоків [14].

Після зміни влади колишній лідер Демократичної партії Молдови – В. Плахотнюк, залишив країну і склав депутатський мандат. У межах боротьби з корупцією та розслідування махінацій у банківській сфері (у 2014 р. з трьох банків – Banca de Economii, Banca Sociala і Unibank, які контролювали майже половину ринку банківських послуг Молдови, були виведені за кордон близько 1 млрд дол. – еквівалент 12% ВВП країни [15]) на активи Плахотнюка було накладено арешт. Очолювана ним Демократична партія повністю змінила керівництво.

Повалення олігархічного режиму стало спільною перемогою правих та лівих сил Молдови. У перші місяці роботи союз опозиційних партій продемонстрував, що спроможний плідно співпрацювати над вирішенням суспільних проблем, які з новою силою проявили себе в останню каденцію урядування ДПМ. Новостворена урядова коаліція формувала умови щодо подолання корупції, запроваджувала інституційні реформи, відбудовувала міжнародні зв'язки. В країні було започатковано реформу інституцій юстиції та прокуратури, затверджено новий склад Конституційного суду (Головою якого став суддя В. Цуркан, у минулому – депутат парламенту від Партії

соціалістів і колишній посол Молдови в Москві), оновлено Вищу раду безпеки та розширено її повноваження щодо боротьби з корупцією.

Водночас наслідком союзу політичних сил, яким притаманне протилежне бачення стратегічних напрямів розвитку держави, стало посилення невизначеності у зовнішньополітичній сфері. У своєму інтерв'ю сайту Noi.md від 26 червня 2019 р. І. Додон зазначив, що основні пункти тимчасової домовленості вичерпано – надалі необхідно підписати політичну угоду, «де ми чітко ставимо цілі, що ми хочемо робити далі... Ми повинні чітко розписати, яким є зовнішньополітичний порядок денний, Захід-Схід... Геополітичний фактор ми виключили, але порядок денний залишився» [16].

З початком роботи нового уряду позиція керівництва Молдови щодо зовнішньополітичної сфери не виглядала ні одностайною ні послідовною. Президент, який напередодні парламентських виборів неодноразово негативно висловлювався щодо Угоди про асоціацію з ЄС, в Брюсселі під час зустрічі з головою Європейського парламенту Д.-М. Сассолі (05.09.2019) завірив спікера в тому, що керівництво країни продовжить імплементацію Угоди про асоціацію та виконання структурних реформ [17]. Змінилися риторика щодо європейських ініціатив і в партійному осередку – соціалісти, які у разі своєї перемоги на парламентських виборах обіцяли закрити представництво НАТО в Кишиневі і привести країну до Митного союзу стали переконувати, що вони не планують відмовлятися від проєвропейського курсу, у тому числі – від асоціації з ЄС.

Досить неоднозначними виглядають і заяви членів новообраного уряду. Спікер парламенту РМ, соціалістка З. Гречаний під час робочої поїздки з парламентською делегацією до Москви (27.06.2019) на пленарному засіданні Держдуми Росії заявила, що «невмотивований збій у співпраці між державами подолано» [18].

У свою чергу прем'єр-міністр М. Санду доклала зусиль, щоб уникнути видимості колишнього розвороту в бік Москви. Під час робочих поїздок до європейських столиць (Вільнюс – 27.06.2019, 22.07.2019; Рига – 28.06.2019; Бухарест – 02.07.2019; Київ – 11.06.2019; Брюссель – 03.07.2019; Берлін – 09.07.2019) керівниця уряду Молдови запевняла, що європейська інтеграція та імплементація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом залишається серед пріоритетів Кишинева.

Посилюючи співпрацю у західному напрямі, під час переговорів (29.08.2019) з радником президента США з нацбезпеки Д. Болтоном прем'єр-

міністр РМ підтвердила, що уряд Молдови розгляне у 2019 р. новий план співпраці з НАТО і перейде до другої фази зміцнення обороноздатності країни. Очікується продовження співпраці у військовій і економічній сферах, куди входять кібербезпека, телекомунікації, енергобезпека [19].

Президент Молдови І. Додон з моменту створення коаліції висловлюється за співпрацю як зі Сходом так і з Заходом, та активно просуває ідею діалогу СНД з ЄС й іншими міжнародними організаціями на основі угоди про співпрацю [20].

Розвиваючи політику багатовекторності, міністр РМ оборони П. Войку в ході переговорів у Москві (26.07.2019) обговорив зі своїм російським колегою С. Шойгу питання двостороннього військового та військово-технічного співробітництва та висловив сподівання, що контакти і відносини, закладені раніше, будуть зміцнюватися і розвиватися [21].

У той же час, оскільки прибічники євразійського шляху не мають більшості в новому уряді РМ, за нинішнього складу парламенту навряд чи слід очікувати плідної співпраці Кишинєва з Москвою. Так очільник МЗС Молдови Н. Попеску у розмові з послом РФ О. Васнецовим (21.08.2019) підкреслив пріоритетність виведення російських військ з Придністров'я [22].

З обранням нового уряду в Молдові змінилися і позиція стосовно України. І. Додон, який починаючи з 2015 р. не зробив жодної заяви, де він визнав би суверенітет України над Кримом, у привітанні до Дня незалежності висловив підтримку територіальної цілісності України в міжнародно-визнаних кордонах [23]. Під час переговорів з президентом України В. Зеленським (11.07.2019), прем'єр-міністр Молдови М. Санду обговорила питання економічної співпраці, зокрема перспективи об'єднання енергосистем України та Молдови з енергосистемою континентальної Європи [24].

Продовжуючи тему двосторонньої співпраці РМ з Україною, міністр закордонних справ і європейської інтеграції Молдови Н. Попеску обговорив із секретарем РНБО О. Данилюком (24.09.2019) проблеми енергетичної безпеки. Здійснено і деякі практичні кроки по налагодженню співробітництва між двома країнами, зокрема у сфері диверсифікації поставок енергоресурсів: Укртрансгаз і Молдовагаз, спільно з операторами ГТС інших країн, погодили необхідні технічні рішення імпорту газу з Румунії (на базі системи Трансбалканського трубопроводів за напрямом «північ-південь» (реверс по трубопроводу Транзит-1) [25].

Урядова коаліція, здобувши перемогу над владою олігарха В. Плахотнюка, заново відбудовує міжнародні зв'язки та здобуває міжнародну підтримку, в тому числі фінансову. Вже через місяць роботи нового уряду було розблоковано зовнішнє фінансування РМ з боку Європейської комісії (18.07.2019) і ЄС надав перші 14,54 млн євро, також додатково підписано три угоди стосовно фінансування з боку ЄС (24.07.2019). У результаті переговорів з командою Міжнародного валютного фонду (10.07.2019) схвалено продовження економічної програми з МВФ до березня 2020 р. Через Агентство США з міжнародного розвитку (ЮСАІД) досягнуто домовленість з урядом США (08.07.2019) щодо збільшення на 29 млн доларів фінансування для демократичного правління й економічного зростання в РМ [18]. За словами Санду, допомога з боку США вже досягає близько 15 млн доларів на рік [26].

За три місяці роботи уряду парламенту нового скликання тимчасову політичну угоду, укладену при створенні коаліції, 8 червня 2019 р., було практично повністю виконано. 16 вересня фракція Партії соціалістів і блок АСУМ підписали новий довгостроковий договір про співпрацю – «Політичну угоду щодо перехідних цілей уряду, президентства і парламенту, включаючи фракцію ПСРМ, партію «Дія і солідарність» (ДА) і платформу «Гідність і правда» (PAS)», який (як і попередній) містив перелік завдань у реформі сфери правосуддя та соціально-економічному секторі на коротко-, середньо- та довгостроковий періоди.

Обидві коаліційні угоди передбачають здійснення системних реформ, які закладуть основу соціального, економічного, інституційного розвитку і згуртування суспільства – це той спільний політичний капітал, який є затребуваним як з боку електорату ПСРМ так і АСУМ, обох політичних сил, які утворили уряд РМ.

Практика суспільно-політичного життя Республіки Молдова свідчить про те, що у політичних орієнтаціях виборців соціально-економічні маркери, протягом останніх десятиліть були визначальними. Політичний вибір молдовського електорату в усі роки багатопартійності безпосередньо корелював з оцінкою реформ в країні та рівнем і якістю життя тих чи інших соціальних груп. Вирішення завдання розширення електоральної бази й числа прихильників залежало від того, наскільки партіям вдавалося включити до порядку денного актуальні питання економіки, політики й соціального життя.

Так, у 2001 р. на хвилі вимог соціальної справедливості, ініціативу на електоральному полі РМ повернула собі комуністична партія, що традиційно експлуатувала це гасло. Тоді більшість населення Республіки Молдова надала перевагу комуністичній реставрації в якості альтернативи проблемам перехідного періоду. Молдова виявилася єдиною європейською країною, де компартія була правлячою, прийшовши до влади демократичним шляхом. Переконливо перемагаючи в ході парламентських виборів, Партія комуністів РМ перебувала при владі протягом дев'яти років.

За час свого існування ПКРМ нерідко змінювала власні ідеологічні установки, чим викликала на свою адресу різку критику з боку опонентів на лівому фланзі. Забезпечивши собі значну перевагу голосів на виборах 2001 р. з обіцянками відновити будівництво соціалізму, привести Республіку Молдова в Союз Росія-Білорусь і сприяти відродженню СРСР на нових основах, Партія комуністів згодом змінила свій курс і вектор розвитку країни, оголосивши себе прихильницею європейської інтеграції. Під час знаходження ПКРМ при владі Молдовою був підписаний ряд документів, що зміцнювали політичну й економічну взаємодію з Європейським Союзом.

Коли, об'єднавши зусилля для боротьби з комуністами «Альянс за європейську інтеграцію» у ході дострокових виборів 2009 р. відсунув ПКРМ від влади, країна продовжувала рухатися взятим у березні 2005 р. курсом на європейську інтеграцію. Кульмінацією процесу зближення з ЄС стало підписання Угоди про асоціацію Молдови з ЄС (28.06.2014). Представники правлячої в той час у країні Коаліції із проєвропейською позицією говорили про реальність перспективи вступу Молдови в ЄС у найближчому (5-10 років) майбутньому.

Поступове сповзання ПКРМ до центру політичного спектра послужило для проросійської соціалістичної партії (ПСРМ), з одного боку, і соціал-демократичної (ДПМ) – з іншого, приводом змагатися з комуністами на електоральному полі. В 2014 р. Партія соціалістів перехопила ініціативу на лівому фланзі, енергійно пропагуючи ідею вступу Молдови до Митного союзу. Результати парламентських виборів 2014 р., на яких ПСРМ очолила трійку лідерів (25 мандатів), вплинули на зовнішньополітичні орієнтири розвитку країни.

На президентських виборах 2016 р., ПСРМ також отримала, підтримку в особі її лідера – голови партії І. Додона (52 % голосів виборців). Тоді Молдова надала перевагу аргументам на користь євразійського вектору

розвитку, на противагу ідеям повної інтеграції Республіки Молдова в ЄС, які пропагувала М. Санду як лідер партії правої спрямованості – «Дія та солідарність».

І. Додон неодноразово підкреслював, що метою його партії є денонсація підписаної урядом Молдови угоди про асоціацію з ЄС і курс на зближення з Євразійським економічним союзом. Додон послідовно виступав проти євроатлантичної зовнішньополітичної орієнтації країни на користь зближення з Росією і ЄАЕС. У ході свого першого офіційного закордонного візиту, після зустрічі з В. Путіним у Москві у січні 2017 р., І. Додон висловився за отримання його країною статусу спостерігача в ЄАЕС [27]. Ця ініціатива президента Молдови, як і в цілому заклики поліпшити відносини з Росією, піддавалися жорсткій критиці з боку прозахідної парламентської більшості. Підсилюючи натиск, тоді парламентарії навіть зуміли домогтися обмеження виконання І. Додоном ряду його конституційних повноважень. Попри це, декларовані партією соціалістів пріоритети – відновити в повному обсязі міждержавні зв'язки з Росією, об'єднатися з Придністров'ям і зберегти молдовську державність отримали значну підтримку у населення Молдови на парламентських виборах 2019 р.

Зважаючи на те, що уряд новообраного парламенту утворили політичні сили, які знаходяться на різних політичних платформах (ПСРМ – проросійська ліва, АСУМ – проєвропейська права) досягти одностайності щодо зовнішніх пріоритетів політичному керівництву Молдови було досить складно. Країна залишається перед вибором – рухатися до Європи, як це пропонує прем'єр Санду, чи відновлювати співпрацю з Росією, як це артикують спікер Гречаний і президент Додон.

Перші місяці роботи парламенту 10-го скликання показали, що уряд Молдови впевнено вирішує завдання створення внутрішньополітичних умов для просування реальних економічних і структурних реформ намагаючись проводити зважену зовнішню політику з партнерами, як з Заходу, так і зі Сходу. Однак союз політичних сил, яким притаманне протилежне бачення стратегічних напрямів розвитку держави, очікувано не був сталим, оскільки майбутнє конкретизує питання визначення зовнішньополітичного вектору країни, поставивши партнерів по коаліції перед необхідністю визначення пріоритетних напрямів міжнародного співробітництва.

Нову владу підтримали і на Заході, і в Росії лише як тимчасову – це рідкісний випадок, коли короткострокові прагнення РФ, ЄС та США змінити

заплямований корупційними скандалами попередній уряд повністю співпали. Однак надалі Росія, яка сприяла формуванню цієї урядової коаліції, навряд чи примириться з тим, щоб відкидали її ініціативи щодо федералізації Молдови та вимагали виведення військ.

Представники обох політичних сил, що утворили парламентську більшість, встановили конструктивний діалог зі східними і західними партнерами, що істотно підвищило шанси Молдови на отримання необхідної для подальшого здійснення реформ, як інституційної так ресурсної, зовнішньої підтримки. Водночас результати роботи новоствореної коаліції, свідчать про те, що намір Кишинєва проводити зважену зовнішню політику, розвиваючи прагматичні партнерські зв'язки як зі Сходом так і з Заходом на основі конституційного статусу постійного нейтралітету, наштовхується на невіршену досі проблему пошуку спільних підходів у питаннях про необхідність дотримання всіх політичних і економічних угод, підписаних РМ, включаючи угоди про асоціацію з ЄС і про співпрацю в рамках СНД.

Нестійка коаліція ПСРМ – АСУМ розпалась восени 2019 р., коли парламент 12 листопада 2019 р. виніс вотум недовіри уряду М. Санду, а силами ПСРМ та ДПМ було обрано новий уряд на чолі з Й. Кіку. Коаліція ПСРМ та ДПМ була формалізована підписанням 16 березня 2020 р. коаліційної угоди.

Використані джерела та література:

1. Даль Р. О демократии. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 208 с.
2. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке / под ред. проф. Бажанова В.А. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2000. – С. 28. 320 с.
3. Мельвиль А. Ю. Демократические транзиты // Политология: Лексикон / под ред. А.И. Соловьева. – М.: «Российская политическая энциклопедия». 2007. – С.123-134.
4. Фурман Д. Е. Общее и особенное в политическом развитии постсоветских государств // Пути российского посткоммунизма: Очерки / под ред. М. Липман и А. Рябова; Моск. Центр Карнеги. – М.: Изд-во Р. Элинина, 2007. – 307 с.
5. ЦИК Молдовы объявил окончательные результаты парламентских выборов. – [Електронний ресурс]: <https://www.segodnya.ua/regions/others/cik-moldovy-obyavil-okonchatelnye-rezultaty-parlamentskih-vyborov-1227092.html>
6. Аналітики [Конец двоевластия в Молдове: кто заставил уйти в отставку правительство всесильного олигарха. – [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2019/06/15/7097368/>

7. На грани переворота: что происходит в Молдове и что это означает для Украины. – [Электронный ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2019/06/9/7097111/>
8. Выборы мэра. – [Электронный ресурс]: [Point.md point.md/ru/novosti/story/krizis-v-primarii/](http://point.md/ru/novosti/story/krizis-v-primarii/)
9. Парламент Молдовы признал ее "захваченным государством" и сформировал новое правительство. – [Электронный ресурс]: <https://www.unian.net/world/10579560-parlament-moldovy-priznal-ee-zahvachennym-gosudarstvom-i-sformiroval-novoe-pravitelstvo.html>
10. Йоханнес Хан, Дмитрий Козак и Брэдли Фреден прибывают. – [Электронный ресурс]: ava.md/2019/06/03/yohannes-han-dmitriy-kozak-i-bredli-freden/
11. Молдовська криза засвідчила союз ЄС і Росії. – [Электронный ресурс]: http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/94514/Moldovska_kryza_zasvidchyla_sojuz_JeS_i_Rosiji
12. В Европу с Додоном: куда заведет Молдову коалиция с друзьями Путина. 29.07.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2019/07/29/7098907/>
13. Кто есть кто в правительстве Майи Санду. – [Электронный ресурс]: <https://newsmaker.md/ru/novosti/kto-est-kto-v-pravitelstve-mayi-sandu-dose-nm-44391/>
14. В Молдове отменили смешанную избирательную систему. 15.08.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2019/08/15/7099704/>
15. Кража миллиарда в Молдове: бывшим топ-чиновникам грозят уголовные дела. 13.08.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2019/08/13/7099619/>
16. Президент рассказал об объединяющих элементах нынешней правящей коалиции. 26.09.2019. – [Электронный ресурс]: <https://point.md/ru/novosti/politika/prezident-rasskazal-ob-obediniaiushchikh-elementakh-nyнешnei-praviashchei-koalitsii>
17. Додон заверил, что готов продолжать выполнение Соглашения об ассоциации с ЕС. 05.09.2019. – [Электронный ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2019/09/5/7100425/>
18. Зинаида Гречаный: мы будем восстанавливать полноценное партнерство Молдовы и России. 27.06.2019. – [Электронный ресурс]: <http://duma.gov.ru/news/45477/>
19. Молдавский премьер встретилась с советником президента США по национальной безопасности. 29.08.2019. – [Электронный ресурс]: <https://gov.md/ru/content/moldavskiy-premer-vstretilas-s-sovetnikom-prezidenta-ssha-po-nacionalnoy-bezopasnosti>
20. Президент Молдовы Игорь Додон на заседании Совета глав государств СНГ в Ашхабаде выступил за сотрудничество Содружества с Евросоюзом. 11.10.2019. – [Электронный ресурс]: <https://noi.md/ru/politika/dodon-vyskazalsya-za-sotrudnichestvo-sng-s-evrosoyuzom>
21. Шойгу провел переговоры с молдавским коллегой Павлом Войку. 26.07.2019. – [Электронный ресурс]: https://tvzvezda.ru/news/vstrane_i_mire/content/20197261253-dr7ip.html
22. МИД Молдовы напомнил послу РФ о российских войсках в Приднестровье.

- 21.08.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2019/08/21/7099917/>
23. Додон привітав Зеленського зі святом та згадав про нашу територіальну цілісність. 24.08.2019. – [Електронний ресурс]: <https://tsn.ua/svit/dodon-privitav-zelenskogo-zi-svyatom-ta-zgadav-pro-nashu-teritorialnu-cilisnist-1400034.html>
24. Володимир Зеленський і Майя Санду обговорили перспективи економічної співпраці України та Молдови. 11.07.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-i-majya-sandu-obgovorili-perspektivi-eko-56357>.
25. Данилюк обговорив із главою МЗС Молдови газ, кордон та енергобезпеку. 09.09.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2776696-daniluk-obgovoriv-iz-glavou-mzs-moldovi-gaz-kordon-ta-energobezpeku.html>
26. После встречи с Болтоном: Санду заявила, что будет новый план сотрудничества Молдовы и НАТО. 29.08.2019. – [Електронний ресурс]: <https://www.irk.kp.ru/online/news/3588542/>
27. Фурман Дмитрий. Молдавские молдаване и молдавские румыны влияние особенностей национального сознания молдаван на политическое развитие Республики Молдова. – [Електронний ресурс]: www.intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Furman.pdf